

Dr. Darius PRANKA
Virginija GELŽINYTĖ
Lietuvos teisės institutas
El. p. darius.pranka@gmail.com;
virginija.gelzinyte@gmail.com

BAUDŽIAMOJO POVEIKIO PRIEMONĖS – ĮMOKOS Į NUKENTĖJUSIŲ NUO NUSIKALTIMŲ ASMENŲ FONDA TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMAS

Šiame straipsnyje analizuojami vienos iš Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytų baudžiamąjį poveikio priemonių – įmokos į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą taikymo ir vykdymo probleminiai klausimai. Pagrindinis šio straipsnio tikslas – pateikti išvadas ir pasiūlymus, kurie prisidėtų prie efektyvesnio įmokos į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą skyrimo ir vykdymo bei jos paskirties realizavimo, dėl ko būtų galima surinktomis lėšomis kompensuoti smurtiniais nusikaltimais padarytą žalą nukentėjusiesiems. Vadovaujantis šiuo tikslu straipsnyje yra analizuojamos įmokos į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą skyrimo su bausme ar juridiniam asmeniui galimybės, įmokos dydžių, jų proporcingumo lyginant su bauda klausimai, dydžio nustatymo taisyklės, įmokos vykdymo užtikrinimo ir kiti susiję klausimai. Straipsnio pabaigoje, atsižvelgiant į tyrimo metu gautus rezultatus, pateikiamos išvados ir pasiūlymai dėl baudžiamąjį įstatymo tobulinimo.

Baudžiamosios poveikio priemonės – įmokos į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą (toliau ir – Įmoka) skyrimo bei vykdymo klausimus reglamentuoja trys pagrindiniai teisės aktai – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau ir – BK), Lietuvos Respublikos baudžiamąjį proceso kodeksas (toliau ir – BPK) bei Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas.

Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodekso 71 straipsnyje nustatyta, kad teismas gali paskirti nuo 5 iki 125 MGL dydžio įmoką į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą. Įmoka turi būti sumokėta per teismo nustatytą terminą. Kaip ir visos baudžia-

mojo poveikio priemonės, įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą gali būti skiriama pilnamečiam asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės arba atleistam nuo bausmės Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytais pagrindais, arba lygtinai paleistam iš pataisos įstaigos Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse numatytais pagrindais (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 67 straipsnio 2 dalis). Įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą negali būti skiriama kartu su bausme (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 67 straipsnio 3 dalis).

Įmokos vykdymo klausimus, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo 15 straipsnio 2 dalimi ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 342 straipsnio 4 dalies 9 punktu, administruoja Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas taip pat numato, kad paskyrus šią baudžiamojo poveikio priemonę surinktos lėšos skiriamos į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, iš kurio kompensuojama smurtiniais nusikaltimais padaryta žala nukentėjusiesiems.

Teisingumo ministerijos duomenimis, pastaraisiais metais teismai kasmet priima apie 1000 sprendimų, kuriais skiriama Įmoka, pavyzdžiui, 2014 metais Įmoka skirta 1068 kartus, 2015 – 1079 kartus, 2016 – 949 kartus. Tačiau 2016 metais į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą surinkta įmokų suma sudaro mažiau nei trečdaliį tais metais išmokėtų kompensacijų nukentėjusiesiems pagal Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymą. Kita dalis (du trečdaliai) kompensacijų sumos finansuojama iš valstybės biudžeto.

Būtent dėl šios priežasties straipsnio autoriai išsikėlė tokį mokslinio tyrimo tikslą – naudojant mokslinio tyrimo metodus pateikti pagrįstas pastabas ir pasiūlymus, kurie leistų aiškiau suprasti esamą įmokos į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą teisinį reguliavimą bei efektyviai, pagrįstai, teisingai ir proporcingai taikyti Įmoką. Siekiant šio tikslo autoriai naudojo analizės metodą, kurį pasitelkus buvo tiriamos Įmokos skyrimo ir vykdymo taisyklės, principai ir procesas, taip pat buvo nagrinėjami konkretūs teismų nuosprendžiai ir nutartys, specialioji literatūra – Lietuvos teisės mokslininkų darbai. Tyrimo metu buvo naudotas ir sisteminis metodas, kuriuo remiantis Įmoka buvo nagrinėjama kaip viena iš kompleksinio baudžiamojo įstatymo dalių, vertinant ją kartu su kitomis panašaus pobūdžio baudžiamosios atsakomybės priemonėmis. Taip pat sistemiškai buvo vertinami ir visi Įmoką reglamentuojantys ir šiuo metu galiojantys teisės aktai. Pasitelkus sisteminį metodą buvo lyginama Įmokos skyrimą ir vykdymą reguliuojanti teisinė bazė, atsižvelgiama į kitų baudžiamojo poveikio priemonių ir bausmių teisinį reglamentavimą, siekta išskirti ir pateikti tokio reglamentavimo taikymo gerąją praktiką. Pagrindiniai straipsnio šaltiniai buvo su Įmokos skyrimo klausimais susijusi 2014–2017 metų teismų praktika

(teismų dokumentai buvo atrinkti atsitiktine tvarka, naudojant skirtingų Lietuvos regionų teismų nuosprendžius ir nutartis), Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pateikti statistiniai duomenys apie 2006–2016 metais paskirtų Įmokų kiekius ir į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą surenkamas sumas.

Toliau šiame straipsnyje yra analizuojami su įmokos į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą skyrimu bei vykdymu susiję klausimai ir pateikiami autorių siūlymai bei pastabos, kurios galėtų prisidėti prie efektyvesnio Įmokos tikslų pasiekimo, o kartu ir prie efektyvesnio smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo mechanizmo veikimo.

I. ĮMOKOS Į NUKENTĖJUSIŲ NUO NUSIKALTIMŲ ASMENŲ FONDAŲ SKYRIMO SU BAUSME GALIMYBĖS

2003 metais įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui, šio kodekso 67 straipsnio 3 dalyje buvo nurodyta tik viena baudžiamojo poveikio priemonė – turto konfiskavimas, kuris galėjo būti skiriamas kartu su bausme. 2004 metais šis sąrašas pasipildė dar viena priemone – uždraudimu naudotis specialia teise. Dar po ketverių metų, 2008 metais, baudžiamajame įstatyme atsiradus papildomoms dviem baudžiamojo poveikio priemonėms: draudimui prisiartinti prie nukentėjusio asmens ir dalyvavimui smurtinį elgesį keičiančiose programose, buvo nustatyta, kad ir šias priemones galima skirti kartu su bausme. Nuo 2010 metų baudžiamasis įstatymas suteikė galimybę kartu su bausme skirti išplėstinį turto konfiskavimą; nuo 2011 metų – viešųjų teisių atėmimą ir teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą, o nuo 2015 metų – įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu. Susipažinus su visais BK 67 straipsnio pakeitimo projektais ir prie šių projektų esančiais aiškinamaisiais raštais¹, nepavyko surasti aiškių priežasčių, kodėl minėtos baudžiamojo poveikio priemonės buvo įtrauktos į galimų skirti kartu su bausme baudžiamojo poveikio priemonių sąrašą.

Taigi šiuo metu su bausme negalima skirti tik trijų baudžiamojo poveikio priemonių: įmokos į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, turtinės žalos

¹ Baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123(1), 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 216, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228(1), 229, 230, 253(1), 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297 ir 308(1) straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68(1) ir 68(2) straipsniais bei 44 ir 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2010 m. spalio 10 d. Nr. 10-3638-02, 2010 m. spalio 15 d. Nr. XIP-2562, 2010 m. spalio 20 d. Nr. 10-3638-03. Baudžiamojo kodekso 42, 60, 67, 129, 135 ir 138 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 72(1) ir 72(2) straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2006 m. rugpjūčio 10 d. Nr. XP-1592.

atlyginimo ar pašalinimo bei nemokamų darbų. Tarp Lietuvos teisės mokslininkų galima aptikti įvairių nuomonių šiuo klausimu. Dauguma jų nepitaria esamam teisiniam reguliavimui, teigdami, kad nepagrįstai su bausme leidžiama skirti tik tam tikras baudžiamojo poveikio priemones. Anot G. Šulijos, abejotina, ar pagrįstai buvo atsisakyta galimybės netaikyti kartu bausmės ir baudžiamojo poveikio priemonių (išskyrus turto konfiskavimą). Tokia galimybė buvo numatyta 1999 m. lapkričio 23 d. Lietuvos Respublikos Seimui Teisingumo ministerijos pateiktame BK projekte. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tokią nuostatą sukritikavo motyvuodamas tuo, kad tokios bausmių skyrimo nuostatos labai sugriežtins baudžiamąją politiką². Pritardamas G. Šulijos nuomonei, R. Drakšas pažymi, kad „<...> galimi atvejai, kai baudžiamojo poveikio priemonių skyrimas kartu su bausme būtų tikrai reikalingas ir šios dvi baudžiamosios atsakomybės realizavimo formos papildytų viena kitą. Todėl absoliutus ir nekompromisinis draudimas skirti baudžiamojo poveikio priemones kartu su bausmėmis nevisiškai pagrįstas ir galėtų būti persvarstytas. Svarstant baudžiamojo poveikio priemonių skyrimo problematiką, būtina atsižvelgti į tai, kad baudžiamojoje praktikoje nereti atvejai, kai baudžiamojo poveikio priemonių skyrimas kartu su bausme būtų tikslingas, naudingas ir logiškai pagrįstas“³. R. Drakšas taip pat mini tą pačią kasacinio teismo nuomonę: jo teigimu, galimybės skirti baudžiamojo poveikio priemones kartu su bausme atsisakyta siekiant kaip galima mažiau griežtinti baudžiamąją politiką. Tokią išvadą galima padaryti, įvertinus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo aiškinamajame rašte Nr. 01-07-02 išdėstytus argumentus: toks teisinis reguliavimas, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, prieštarautų nusistovėjusiam baudžiamosios justicijos principui, kad už vieną nusikaltimą asmuo gali būti baudžiamas viena pagrindine bausme ir negali būti baudžiamas antrą kartą⁴. S. Bikelio nuomone, pastaruoju metu po truputį atsisakoma draudimo skirti baudžiamojo poveikio priemonę kartu su bausme, todėl ne tik baudžiamojo politinio racionalumo, bet ir teisinės technikos požiūriu būtų visiškai logiška galutinai atsisakyti draudimo skirti baudžiamojo poveikio priemones kartu su bausme. Be to, situacija, kai nuteistieji dėl savanaudiškų nusikaltimų nepatiria adekvačių turtinio pobūdžio suvaržymų, yra nelogiška ir neracionali⁵.

² Šulija G. Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Jurisprudencija, 2004, Nr. 52(44), p. 61.

³ Drakšas R. Baudžiamojo poveikio priemonės kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma // Teisė, 2004, t. 50, p. 26–36.

⁴ Ten pat.

⁵ Bikelis S. Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės. Mokslinis tyrimas. Vilnius: Teisės institutas, 2010.

Tuo tarpu kita dalis mokslininkų – G. Švedas, J. Levon – nepritaria nuomonei, kad visos baudžiamojo poveikio priemonės galėtų būti skiriamos kartu su bausme: turi būti nustatyta teisinga siekiamo tikslo ir teisinių priemonių šiam tikslui pasiekti, teisės pažeidimų ir už šiuos pažeidimus įstatymuose nustatytų teisinių poveikio priemonių, pusiausvyra. Teisinio poveikio priemonių reglamentavimas turi sudaryti galimybę teismui jas taikant atsižvelgti į konkrečias baudžiamojoje byloje nustatytas aplinkybes ir individualizuoti kaltininko baudžiamąją atsakomybę. Kiekviena baudžiamojo poveikio priemonė – tai visų pirma prievartos priemonė, o bet kurios baudžiamojo poveikio priemonės taikymas kartu su bausme visais atvejais didina nuosprendžio represiją⁶.

Išanalizavus teismų praktiką, verta pažymėti, kad, net ir esant draudimui Įmoka skirti kartu su bausme, teismai kai kuriais atvejais šio draudimo nesilaiko. Pavyzdžiui, Kelmės rajono apylinkės teismo 2017 m. sausio 27 d. baudžiamuoju įsakymu M. U. buvo paskirta laisvės apribojimo bausmė, kartu paskiriant 5 MGL dydžio Įmoka⁷; Kauno apylinkės teismo 2017 m. sausio 26 d. nuosprendžiu A. L. buvo paskirta laisvės apribojimo bausmė, kartu paskiriant 10 MGL dydžio Įmoka⁸; Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. liepos 7 d. nuosprendžiu J. R. buvo paskirta laisvės apribojimo bausmė, kartu paskiriant 5 MGL dydžio Įmoka⁹. Atkreiptinas dėmesys, kad tai tik keli pavyzdžiai, nes, atlikus teismų praktikos analizę, panašių teismų nuosprendžių ar nutarčių buvo pastebėta gerokai daugiau. Tokie iš esmės neteisėti teismų nuosprendžiai nebuvo apskūsti ir šiteisėjo. Taigi, viena vertus, teismai akivaizdžiai pažeidė baudžiamąjį įstatymą, kita vertus, su šiais pažeidimais sutiko visi proceso dalyviai (nes tokių sprendimų niekas neskundė apeliaciniam teismui). Todėl galima konstatuoti, kad, nors baudžiamajame įstatyme nustatytas draudimas Įmoka skirti kartu su bausme, tačiau įstatymo taikytojas kartais tokio draudimo nepaiso. Tokie teismų sprendimai taip pat leidžia abejoti įstatymo leidėjo pasirinkimu išskirti tris baudžiamojo poveikio priemones, kurių negalima skirti kartu su bausme.

Tyrimo autorių nuomone, šiuo metu esanti situacija, kai su bausme negalima skirti tik kelių baudžiamojo poveikio priemonių, yra daugelio mokslininkų nepalaikoma, nepagrįsta ir turėtų būti keistina dėl šių priežasčių.

⁶ *Levon J.* Įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą kaip baudžiamojo poveikio priemonė. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2015, p. 124.

⁷ Kelmės rajono apylinkės teismo 2017 m. sausio 27 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-25-471/2017.

⁸ Kauno apylinkės teismo 2017 m. sausio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-667/2016.

⁹ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. liepos 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-790-295/2016.

Pirma. Kaip galima suprasti iš nagrinėtų literatūros šaltinių, pradiniam baudžiamojo įstatymo projekte buvo numatyta galimybė baudžiamojo poveikio priemones skirti kartu su bausme, tačiau šios minties buvo atsisakyta, atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomonę. Tuo tarpu šio teismo nuomonė buvo grindžiama iš esmės tuo, kad, įtvirtinus tokį leidimą BK, bus nepagrįstai griežtinama baudžiamoji politika, nes paprastai asmeniui už vieną nusikaltimą galima skirti vieną bausmę. Vis dėlto šioje vietoje reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad kasacinio teismo nuomonė buvo pateikta tuo metu, kad BK projekte baudžiamųjų poveikio priemonių skaičius buvo kur kas mažesnis nei šiuo metu, be to, alternatyviu BK projektu (tokią išvadą galima daryti iš tuo metu priimto ir įsigaliojusio BK) su bausme buvo leidžiama skirti tik vieną baudžiamojo poveikio priemonę – turto konfiskavimą. Taigi tuo metu bendra taisyklė buvo, kad kartu su bausme negalima skirti baudžiamojo poveikio priemonės, išskyrus išimtį (turto konfiskavimą). Toks reguliavimas realizavo kasacinio teismo pateiktą išaiškinimą, kad už vieną nusikaltimą galima viena bausmė. Tačiau šiuo metu situacija gerokai skiriasi. Baudžiamasis įstatymas nustato, kad kartu su bausme galima skirti net 7 (!) iš 10 baudžiamojo poveikio priemonių. Viena vertus, tai reiškia, kad baudžiamojo poveikio priemonė nėra laikoma bausmės ar nubaudimo forma, todėl negali būti konstatuojama, kad asmuo nubaudžiamas du kartus už tą pačią nusikaltimą veiką¹⁰. Kita vertus, per 14 metų iš esmės pasikeitus teisiniam reguliavimui, galima pagrįstai daryti išvadą, kad išimtis yra baudžiamųjų poveikio priemonių neskylimas kartu su bausme, o ne jų skyrimas (kaip kad buvo BK įsigaliojimo metu). Tačiau ši išimtis nėra pagrįsta jokiais teisiškai reikšmingais argumentais. Nepagrįstas ir šios idėjos kritikų argumentas, kad tokiu būdu bus griežtinami nuosprendžiai ar baudžiamoji politika. Priešingai, toks teisinis reguliavimas teismams leistų dar labiau individualizuoti baudžiamąją atsakomybę, paskiriant veiksmingiausias ir tinkamiausias poveikio priemones. Abejotina, ar teismas, išnagrinėjęs bylą, pasinaudodamas galimybe skirti bet kurią baudžiamojo poveikio priemonę, skirs kuo daugiau šių priemonių vien dėl to, kad jam leidžiama tai daryti. Manytina, kad teisėjas kiekvienoje situacijoje įsigilina į visas bylos aplinkybes, kaltinamojo asmenybę, todėl motyvuotai, proporcingai ir teisingai taiko baudžiamąją atsakomybę.

Antra. Baudžiamasis įstatymas yra vientisas teisės aktas, todėl jame nustatytos tam tikros taisyklės ar išimtys iš jų turi būti pagrįstos. Galima nuspėti, kodėl įstatymų leidėjas ryžosi suteikti galimybę įstatymo taikytojui dalį baudžiamojo poveikio priemonių skirti kartu su bausme. Numatydamas galimybę skirti kartu su bausme baudžiamojo poveikio priemones, susijusias su smurtu artimoje aplinkoje, įstatymų

¹⁰ Dvigubo baudimo draudimas draudžia pakartotinį baudimą už tą patį, tuo tarpu kelių nuobaudų paskyrimas tame pačiame procese tuo pačiu sprendimu yra kita situacija, kuri neprieštarauja *non bis in idem* principui.

leidėjas siekė suteikti pagalbą nukentėjusiems nuo smurto, taip pat atitinkamai pakeisti kaltininko elgesį, nepriklausomai nuo to, ar kaltininkui buvo paskirta bausmė ar jis buvo atleistas nuo bausmės ar nuo baudžiamosios atsakomybės; numatydamas baudžiamojo poveikio priemones, susijusias su įvairių teisių atėmimu – apriboti asmenims galimybę daryti nusikalstamas veikas naudojantis tomis teisėmis ir pan. Tuo tarpu likusioms baudžiamojo poveikio priemonėms padaryta išimtis greičiausiai dėl to, kad jos savo pobūdžiu dubliuotų jau egzistuojančias bausmes – viešuosius darbus, laisvės apribojimą ar baudą. Vis dėlto vien šis argumentas, autorių nuomone, nėra pakankamas neleisti ir šių baudžiamojo poveikio priemonių skirti su bausme. Plačiau neanalizuojant kitų baudžiamojo poveikio priemonių, šiuo atveju daugiau dėmesio skirsim Įmokai, kaip pagrindiniam tyrimo objektui. Įdėmiau išigilinus Įmokos, kaip baudžiamojo poveikio priemonės, paskirtį, galima konstatuoti, jog šios priemonės tikslas yra skirtingas negu baudos. Bauda siekiama iš esmės nubausti kaltininką (taip pat siekiama ir kitų bausmės tikslų), tuo tarpu Įmoka tik padeda siekti šio tikslo. Ši priemonė daugiau orientuota į netiesioginę finansinę pagalbą nukentėjusiems nuo smurtinių nusikalstamų veikų, tai reiškia, kad jos esmė kiek kitokia nei baudos, todėl jas skiriant kartu nebūtų pažeidžiamas dvigubo baudimo draudimo principas. Nors teisės mokslininkai, palaikantys esamą reguliavimą, iš esmės remiasi dvigubo baudimo draudimu ir per griežta baudžiamąja politika, tačiau palyginus šią baudžiamojo poveikio priemonę su tomis, kurias galima skirti kartu su bausme, darytina išvada, kad ji priskirtina vienoms švelnesnių priemonių, todėl jos skyrimas su bausme iš esmės nesugriežtins baudžiamosios politikos. Tuo tarpu dvigubo baudimo draudimas nebus niekaip pažeidžiamas, nes didžioji dalis poveikio priemonių šiuo metu jau yra skiriamos su bausme. Todėl pritartina idėjai, jog, siekiant baudžiamojo politinio racionalumo ir teisinės technikos vienodumo, tikslinga atsisakyti draudimo Įmoką (galimai ir kitas dvi baudžiamojo poveikio priemones¹¹) skirti kartu su bausme.

II. ĮMOKOS Į NUKENTĖJUSIŲ NUO NUSIKALTIMŲ ASMENŲ FONDĄ SKYRIMO JURIDINIAM ASMENIUI GALIMYBĖS

Siekiant pateikti pagrįstą atsakymą, ar egzistuoja galimybė skirti įmoką į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą juridiniam asmeniui, šioje straipsnio dalyje pirmiausia siekta atsakyti į šiuos smulkesnius klausimus: (i) ar praktikoje egzistuoja situacijų, kai juridiniam asmeniui būtų tikslinga paskirti Įmoką; (ii) ar Įmokos tikslai yra suderinami su juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės ypatumais; (iii) ar Įmokos skyrimas juridiniam asmeniui būtų veiksminga poveikio priemonė.

¹¹ Dėl kitų priemonių skyrimo reikalingas atskiras tyrimas ir analizė, todėl plačiau apie šias priemones šiame straipsnyje nepasisakoma.

Atsakant į pirmąjį klausimą reikia pažymėti, kad BK 67 straipsnio 5 dalyje nustatyta, jog juridiniam asmeniui kaip baudžiamojo poveikio priemonės gali būti skiriami turto konfiskavimas ir išplėstinis turto konfiskavimas (toliau bendrai – turto konfiskavimas). Abi paminėtos turto konfiskavimo formos, vadovaujantis BK 67 str. 3 d., juridiniam asmeniui gali būti taikomos kartu su bausme. Kitos to paties BK straipsnio 2 dalyje nurodytos baudžiamojo poveikio priemonės pagal šiuo metu galiojančią BK juridiniam asmeniui nėra taikomos.

BK 67 straipsnio 1 dalyje nurodomi baudžiamųjų poveikio priemonių taikymo pagrindai – atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 36–40 straipsniai), atleidus asmenį nuo bausmės (BK 75–79 straipsniai) ir paleidus asmenį lygtinai iš pataisos įstaigos (BVK 157 straipsnis). Atsižvelgus į juridinio asmens kaip baudžiamosios atsakomybės subjekto specifiką galima teigti, kad ne visi anksčiau paminėti baudžiamųjų poveikio priemonių taikymo pagrindai praktikoje gali būti pritaikyti juridiniam asmeniui. Išanalizavus BK ir BVK nuostatas daroma išvada, kad baudžiamojo poveikio priemonės juridiniam asmeniui gali būti taikomos tik tam tikrais pagrindais atleidus juridinį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. Tokią išvadą patvirtina ir analizuota Lietuvos teismų praktika – joje rasta atvejų, kai juridinis asmuo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės juridiniam asmeniui ar nusikalstamai veikai praradus pavojingumą (BK 36 straipsnis)¹², dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK 37 straipsnis)¹³, kai juridinis asmuo ir nukentėjęs asmuo susitaikė (BK 38 straipsnis)¹⁴. Taigi, galiojantis teisinis reguliavimas ir formuojama teismų praktika tam tikrais atvejais įtvirtina galimybes skirti juridiniam asmeniui baudžiamojo poveikio priemonę neskyrus bausmės.

BK 72 straipsnis ir 72³ straipsnis apibrėžia turto konfiskavimo taikymo sąlygas. Pagrindinė turto konfiskavimo taikymo prielaida – konfiskuojamas gali būti tik uždraustos veikos įrankis, priemonė ar rezultatas. Atsižvelgus į BK specialiojoje dalyje įtvirtintas nusikalstamų veikų, už kurių padarymą atsako ir juridinis asmuo, sudėtis, daroma išvada, kad turto konfiskavimas kaip baudžiamojo poveikio priemonė praktikoje gali būti taikoma ne visų nusikalstamų veikų atvejais. Pavyzdžiui, atleidus juridinį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės už BK 145 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos padarymą (Grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas), turto konfiskavimo skyrimas yra mažai tikėtinas.

¹² Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-379/2012.

¹³ Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36-309-2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-543/2009.

¹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. spalio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-363/2010.

Pateikta teisinė analizė suponuoja išvadą, kad galiojantis teisinis reglamentavimas suteikia teisę teismams atleisti juridinį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės skiriant jam tik baudžiamojo poveikio priemonę (be bausmės). Tačiau BK nustatyta baudžiamojo poveikio priemonių, taikomų juridiniam asmeniui, sistema yra nepakankamai išsami, nes turto konfiskavimas ir išplėstinis turto konfiskavimas dėl savo specifikos negali būti taikomi visų nusikalstamų veikų, už kurias atsako ir juridinis asmuo, atvejais. Susidarius tokie situacijai, teismai, net ir esant BK nustatytoms sąlygoms atleisti juridinį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, gali nepasinaudoti šia galimybe vien dėl to, kad kodeksas nenumato baudžiamojo poveikio priemonių, kurios galėtų būti taikomos atleidžiant juridinį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, o atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės neskiriant jokių poveikio priemonių teismui gali atrodyti neatitinkantis teisingumo principo. Taigi, tam tikrais atvejais dėl esamo teisinio reglamentavimo juridinis ir fizinis asmenys gali atsidurti nelygiose situacijose – juridinis asmuo gali nukentėti dėl to, kad teismai neatleis jo nuo baudžiamosios atsakomybės vien dėl to, kad manys esant neteisinga neskirti juridiniam asmeniui jokių poveikio priemonių, o atitinkamai nuo baudžiamosios atsakomybės atleistam fiziniam asmeniui bus paskiriama baudžiamojo poveikio priemonė, kai juridinis asmuo šios priemonės išvengs vien dėl to, kad BK nenumato tokios galimybės šią priemonę jam taikyti.

Teisinėje literatūroje yra ir daugiau nuomonių, pagrindžiančių išvadą, kad šiuo metu galiojanti juridinių asmenų baudžiamojo poveikio priemonių sistema yra neišsami. Pavyzdžiui, anot Deivido Soloveičiko, vertinant tai, kad juridiniai asmenys paprastai disponuoja didesniais finansiniais materialiniais ištekliais nei fiziniai asmenys, racionalu teigti, kad juridiniams asmenims taikytinomis baudžiamojo poveikio priemonėmis galėtų būti ir tokios BK 67 straipsnyje numatytos baudžiamojo poveikio priemonės kaip įmoka į nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondą ar turtinės žalos atlyginimas¹⁵.

Pereinant prie antrojo klausimo, pažymėtina tai, kad mokslinėje literatūroje pagrindiniais Įmokos tikslais įvardijama specialioji prevencija ir teisingumo principo įgyvendinimas, o fakultatyviu tikslu – kompensacija¹⁶. Taigi ir šiuo atžvilgiu Įmokos skyrimas juridiniam asmeniui yra pateisinamas net ir tais atvejais, kai juridinių asmenų padarytose nusikalstamosiose veikose nėra tiesioginio nukentėjusiojo. Paskirta Įmoka, kuri yra finansinė sankcija, prisidėtų prie specialiosios prevencijos tikslo įgyvendinimo – atgrasytų juridinį asmenį nuo tolimesnių nusikalstamų veikų darymo, nes pagrindinis

¹⁵ *Soloveičikas D.* Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Lyginamieji aspektai. Vilnius: Justicija, 2006, p. 199.

¹⁶ *Levon J.* Įmoka į nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondą kaip baudžiamojo poveikio priemonė. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2015, p. 193.

juridinio asmens interesas yra pelno siekimas ir bet kokios finansinės išlaidos jam nėra naudingos. Be to, kaip jau minėta anksčiau, tam tikrais atvejais atleidus juridinį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės Įmokos paskyrimas būtų teisingiausia poveikio priemonė tiek juridinio asmens, tiek visuomenės, kurios viešąjį interesą pažeidė juridinio asmens padaryta nusikalstama veika, atžvilgiu. Taigi, autorių nuomone, Įmokos skyrimas juridiniam asmeniui būtų suderinamas su juridinio asmens kaip baudžiamosios atsakomybės subjekto specifika, taip pat atitiktų Įmokos tikslus ir paskirtį.

Atsižvelgiant į straipsnyje pateiktus atsakymus į pirmąjį ir antrąjį klausimą daroma išvada, kad juridiniams asmenims taikomų baudžiamojo poveikio priemonių sistema galėtų būti papildyta įmoka į nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondą.

Trečia, sprendžiant, ar keisti šiuo metu galiojantį teisinį reglamentavimą įtvirtinant galimybę taikyti Įmoką juridiniams asmenims, reikėtų įvertinti tai, kad:

juridiniai asmenys yra finansiškai pajėgesni nei fiziniai, todėl pagrįsta manyti, kad juridiniams asmenims galėtų būti skiriamos didesnės Įmokos, paskirtos Įmokos būtų sumokamos, o nesumokėtos – lengviau išieškomos;

BK specialiojoje dalyje esančių nusikalstamų veikų, už kurių padarymą atsako ir juridiniai asmenys, yra mažiau nei tų, už kurias atsako fiziniai asmenys. Be to, juridiniai asmenys rečiau pripažįstami padarę nusikalstamas veikas nei fiziniai. Dėl šių priežasčių į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą iš juridinių asmenų surenkamų Įmokų skaičius gali būti nežymus.

III. ĮMOKOS Į NUKENTĖJUSIŲ NUO NUSIKALTIMŲ ASMENŲ FONDAŲ DYDŽIAI IR JŲ PROPORCINGUMAS LYGINANT SU BAUDOS DYDŽIAIS

Dar neseniai BK 71 straipsnis nustatė, kad teismas gali paskirti nuo 5 iki 25 MGL dydžio įmoką į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą. Toks teisinis reglamentavimas galiojo nuo pat baudžiamojo įstatymo priėmimo, t. y. jau daugiau kaip 14 metų. Akivaizdu, kad per šį laikotarpį valstybės ekonominė gerovė, minimalus ar vidutinis darbo užmokestis, žmonių finansinė padėtis, perkamoji galia ir kiti ekonominiai rodikliai didėjo, o piniginio vieneto galia mažėjo. Kitaip sakant, ta pati 5 MGL dydžio baudžiamojo poveikio priemonė – Įmoka buvo kur kas reikšmingesnė ir darė didesnę poveikį asmens finansinei padėčiai (kartu padedant įgyvendinti bausmės paskirtį) prieš 10–14 metų nei šiuo metu. Tam įtakos turėjo ir tai, kad MGL dydis nesikeičia dar nuo 2007 metų¹⁷. Tačiau pastaruoju metu skubos tvarka buvo priimti baudžiamojo įstaty-

¹⁷ Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 138-5267). Kai kurie teisės mokslininkai teigia, kad „šis vietas, kaip parodė gyvenimas, yra neįtikėtinai stabilus ir visiškai atsparus ekonominei tikrovei – nuo

mo pakeitimai, kurie padidino maksimalų Įmokos dydį iki 125 MGL¹⁸. Atsižvelgiant į minėtas aplinkybes, tikslinga įvertinti neseniai atliktų BK pakeitimų pagrįstumą, taip pat atlikti šios baudžiamojo poveikio priemonės dydžio teisinio reglamentavimo tobulinimo galimybes ir perspektyvas.

Baudžiamajame kodekse daugiau panašaus pobūdžio baudžiamojo poveikio priemonių nėra įtvirtinta. Savo prigimtimi artimiausia Įmokai bausmės rūšis – bauda. Tiek bauda, tiek Įmoka savo turiniu ir esme yra labai panašios: abi skirtos sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą. Pažymėtina ir tai, kad abi šios priemonės savo tikslų siekia darydamos poveikį asmens finansinei gerovei. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, Įmokos dydžio teisinio reglamentavimo esami ir galimi pakeitimai bus nagrinėjami šią priemonę lyginant su bauda.

Vadovaujantis BK 67 straipsniu baudžiamojo poveikio priemonės skiriamos pilnamečiam asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės BK VI skyriuje numatytais pagrindais arba atleistam nuo bausmės BK X skyriuje numatytais pagrindais, arba lygtinai paleistam iš pataisos įstaigos Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso XI skyriuje numatytais pagrindais. Nors teoriškai Įmoką, kaip baudžiamojo poveikio priemonę, galima skirti padarius bet kokio sunkumo ar pavojingumo nusikalstamą veiką, tačiau, išanalizavus teismų praktiką, galima daryti išvadą, kad ši priemonė dažniausiai skiriama padarius neatsargius, nesunkius ar apysunkius nusikaltimus.

Pagal BK 47 straipsnio 3 dalį už nesunkų nusikaltimą bauda nustatoma nuo 50 MGL iki 2000 MGL dydžio; už apysunkį nusikaltimą – nuo 100 MGL iki 4000 MGL dydžio; už sunkų nusikaltimą – nuo 150 MGL iki 6000 MGL dydžio; už neatsargų nusikaltimą – nuo 20 MGL iki 750 MGL dydžio; už baudžiamąjį nusižengimą – nuo 15 MGL iki 500 MGL dydžio. Taigi minimalus baudos dydis už baudžiamąjį nusižengimą yra 15 MGL. Tuo tarpu atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės padarius tiek neatsargų, tiek nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, galima paskirti Įmoką nuo 5 MGL iki 125 MGL dydžio. Pažymėtina, kad dar visai

priėmimo momento nė karto nebuvo didinamas. Tai lemia nuolatinį BK griežtėjimą dėl daugelio turtinių ir ekonominių nusikalstamų veikų. Jei įstatymų leidžiamoji valdžia ir toliau nekreips dėmesio į šią problemą, verčių skaičiavimas baudžiamojoje teisėje taps nesuderinamas ne tik su konstituciniais šios teisės šakos principais, bet ir su elementariu sveiku protu“. *Fedosiuk O.* Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla: optimalių kriterijų beiškant // *Jurisprudencija*, 2013, Nr. 20(1), p. 301–317.

¹⁸ 2017 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68-1, 68-2, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XIII-653 // TAR, 2017-10-05, Nr. 15859.

neseniai minimalus baudos dydis už visas nusikalstamas veikas buvo 1 MGL, tai reiškė, jog minimalus įmokos dydis buvo penkis kartus didesnis nei už bet kurią nusikaltimą skiriama minimali bauda. Tokiu būdu kai kuriais atvejais galėjo susiklostyti paradoksali situacija, kai asmeniui, nuteistam, pavyzdžiui, už nesunkaus nusikaltimo padarymą, bus paskirta mažesnė bauda, nei tuo atveju, jeigu jis būtų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės. Be to, gana keistai, nepagrįstai ir dviprasmiškai atrodė situacija, kai baudžiamajame įstatyme nustatytas minimalus bausmės dydis yra mažesnis nei baudžiamojo poveikio priemonės, kurios paskirtis yra padėti įgyvendinti būtent bausmės paskirtį. Autorių nuomone, toks reglamentavimas nebuvo logiškas ir pagrįstas, todėl jį reikėjo keisti. Buvo galimi du tobulinimo variantai, kurių vienas – mažinti minimalų įmokos dydį iki 1 MGL. Pažymėtina, kad šiuos reglamentavimo trūkumus jau anksčiau pastebėjo teisės mokslininkai, kurie siūlė tobulinti BK 71 straipsnį, nustatant minimalų 1 MGL dydžio įmokos dydį¹⁹. Kitas būdas – padidinti minimalius baudos dydžius, kurie būtų didesni nei įmokos. Atliekamo tyrimo metu, kaip jau minėta, skubos tvarka buvo pakeista BK 47 straipsnio 3 dalis, nustatant didesnius minimalius baudų dydžius. Toks pakeitimas vertintinas teigiamai, nes taikant baudžiamąjį įstatymą ir skiriant baudžiamojo poveikio priemonę – įmoką, jos minimalus dydis bus proporcingai mažesnis nei vienos iš bausmių – baudos dydžių.

Didesnį dėmesį reikėtų skirti maksimaliam įmokos dydžiui. Žiūrint istoriškai, baudos dydžiai buvo keičiami ne kartą. Pavyzdžiui, įsigaliojus BK, maksimalus baudos dydis už baudžiamąjį nusižengimą buvo nustatytas 50 MGL, už nesunkų nusikaltimą – 100 MGL, už apysunkį nusikaltimą – 200 MGL, už sunkų nusikaltimą – 300 MGL, o už neatsargų nusikaltimą – 75 MGL. 2011 m. balandžio 21 d. įstatymu pakeitus Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio 3 dalį, buvo nustatyti šie maksimalūs baudų dydžiai: už nesunkų nusikaltimą – 500 MGL, už apysunkį nusikaltimą – 1000 MGL, už sunkų nusikaltimą – 1500 MGL. O nuo 2016 m. kovo 25 d. įsigaliojo didesni ir kitų baudų maksimalūs dydžiai: maksimalus baudos dydis už baudžiamąjį nusižengimą buvo nustatytas 150 MGL, už neatsargų nusikaltimą – 225 MGL. Ir galiausiai paskutiniu pakeitimu nuo 2017 m. spalio 6 d. įsigaliojo gerokai didesni tiek minimalūs, tiek maksimalūs baudų dydžiai. Apibendrinant galima pastebėti, kad per minėtą 14 metų laikotarpį maksimalus baudos dydis kilo nuo 10 kartų (už baudžiamąjį nusižengimą) iki 20 kartų (už nesunkų, apysunkį ir sunkų nusikaltimus), tuo tarpu minimalūs baudos dydžiai vienu įstatymo pakeitimu buvo padidinti nuo

¹⁹ *Levon J.* Įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą kaip baudžiamojo poveikio priemonė. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2015; *Dapšys A., Mistūnas J., Čaplinskas A.* Bausmės individualizavimo teisinės problemos. Baudžiamojo įstatymo normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė. Vilnius: Teisės institutas, 2008, p. 50.

15 kartų (už baudžiamąjį nusižengimą) iki 150 (!) kartų (už sunkų nusikaltimą).

Taigi baudos, kaip bausmės rūšies, maksimalūs dydžiai buvo padidinti siekiant taip pakeisti esamą reglamentavimą, kad bauda taptų iš tiesų veiksminga bausme ir galėtų būti plačiai taikoma kovoje su ekonominiais ir finansiniais nusikaltimais. Buvo siekiama nustatyti tokius baudų, skiriamų atitinkamas nusikalstamas veikas padariusiems fiziniams asmenims, dydžius, kurie atitiktų bausmės paskirtį, būtų adekvatūs ir proporcingi veikos pavojingumui ir valstybei daromai žalai. Be to, buvo siekiama užtikrinti, kad įstatyme numatyta pernelyg švelni bausmė netaptų viena iš priešasčių, skatinančių daryti gerokai didesnes pajamas užtikrinančias nusikalstamas veikas²⁰. Būtent dėl šių priešasčių maksimalus baudos dydis buvo pakeltas penkis kartus už nesunkius, apysunkius ir sunkius nusikaltimus. Panašūs motyvai paskatino kiek vėliau tris kartus padidinti baudas ir už baudžiamuosius nusikaltimus bei neatsargius nusikaltimus²¹. Paskutiniai žymūs minimalių ir maksimalių baudos ribų didėjimai buvo motyvuoti tuo, kad nauji „baudų dydžiai geriau atspindėtų padaryto pažeidimo esmę, efektyvų ir adekvatų padarytam pažeidimui paskirtos baudos dydį, nubaudimo *per se* principo įgyvendinimą, atitiktų bausmės paskirtį, būtų adekvatūs ir proporcingi padarytos nusikalstamos veikos pavojingumui, daromai žalai“²².

Pažymėtina, kad Baudžiamasis kodeksas yra vientisas ir suderintas teisės aktas. Tai reiškia, kad, jį keičiant ir tobulinant, turi būti atsižvelgiama į visus tos srities teisinius santykius, kuriuos šis įstatymas reguliuoja. Todėl pakeitus maksimalius baudų už visas tyčines ir neatsargias nusikalstamas veikas dydžius, turėtų būti vertinama, ar nėra būtinumo keisti maksimalius dydžius ir kitų finansinių poveikio priemonių, numatytų baudžiamajame įstatyme. Šiuo atveju vienintelė tokio pobūdžio priemonė – Įmoka, kurios maksimalus dydis jau minėtu 2017 m. rugsėjo 28 d. Baudžiamojo kodekso pakeitimo įstatymu taip pat buvo padidintas iki 125 MGL. Kaip jau minėta, tiek ši, tiek kitos baudžiamojo poveikio priemonės dažniausiai skiriamos asmenims, atleistiems nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, padariusiems paprastai neatsargius, nesunkius ar apysunkius nusikaltimus, rečiau – sunkius nusikaltimus. Išanalizavus teismų praktiką matyti, kad dažniausiai buvo skiriama minimalaus dydžio Įmoka, kiek dažniau vidutinio dydžio (10 MGL), tuo tarpu (buvusi) maksimali Įmoka skiriama gana retai. Šiuo aspektu pažymėtina, kad didžiausios Įmokos

²⁰ Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2010 m. gegužės 13 d., Nr. XIP-2069.

²¹ Baudžiamojo kodekso 47, 272, 273, 281, 284 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 176(1) ir 273(1) straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2012 m. balandžio 24 d., Nr. 12-1054-02.

²² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2017 m. rugpjūčio 30 d., Nr. XIIIIP-1066.

(20 ar 25 MGL) iš esmės visais atvejais buvo skiriamos finansinius ir ekonominius nusikaltimus padariusiems asmenims. Vienas pagrindinių argumentų didinti maksimalius dydžius buvo kova būtent su ekonominiais ir finansiniais, taip pat korupciniais nusikaltimais, t. y. siekiant nustatyti tokius baudų dydžius, kurie atitiktų bausmės paskirtį, būtų adekvatūs ir proporcingi veikos pavojingumui ir valstybei daromai žalai. Taigi šiuo atveju, jeigu asmeniui nėra taikoma bauda kaip bausmė už panašaus pobūdžio nusikaltimus, svarstyтина, ar neturėtų būti sudaryta galimybė taikyti griežtesnes kitokio pobūdžio priemones, pavyzdžiui, Įmoka. Pabrėžtina, kad veikos pavojingumas ar valstybei padaryta žala nesumažėja nuo to, ar asmeniui taikoma baudžiamoji atsakomybė ir bausmė, ar jis atleidžiamas nuo jos. Nors teisės mokslininkų, išreiškusių nuomonę šiuo klausimu, beveik nėra, tačiau kai kurie iš jų pritaria idėjai didinti Įmokos dydį. Štai S. Bikelis teigia, kad kaip vieną iš Lietuvos BK numatytų teisinio poveikio priemonių sistemos trūkumų galima išskirti ribotas galimybes nuteistajam taikyti turtinio pobūdžio poveikio priemones (reikšmingo dydžio įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą). Siekiant išvengti situacijos, kai už turtinius, ekonominius, finansinius, korupcinius nusikaltimus nuteistieji nepatiria adekvačių turtinio pobūdžio suvaržymų (yra nuteisiami vien laisvės atėmimu, kurio vykdymas atidedamas, arba kitomis bausmėmis (laisvės apribojimu, viešaisiais darbais, teisės dirbti tam tikrą darbą atėmimu), reikėtų atitinkamai padidinti maksimalų Įmokos dydį. Šiuo metu jos maksimalus dydis nėra didelis ir negali efektyviai paveikti iš savanaudiškų nusikaltimų naudos gavusius asmenis²³.

Viena vertus, paskutiniai BK pakeitimai padidinant maksimalų Įmokos dydį iki 125 MGL vertintini teigiamai. Kita vertus, atsižvelgiant į tai, jog maksimalūs baudos dydžiai už atitinkamas nusikalstamas veikas buvo padidinti 10–20 kartų, vertinant valstybės ekonomikos ir gyventojų pajamų augimą per pastaruosius 14 metų, siekiant išlaikyti baudžiamojo įstatymo vientisumą, proporcingų poveikio priemonių taikymą ne tik nusikalstamas veikas padariusiems ir bausme baudžiamiems asmenims, bet ir viena ar kita forma atleidžiamiems nuo bausmės ar baudžiamosios atsakomybės asmenims, autorių nuomone, reikėtų proporcingai didinti ir maksimalų Įmokos dydį. Įvertinus esamą maksimalų Įmokos dydį ir maksimalių baudos dydžių padidėjimą, siūlytina maksimalų Įmokos dydį didinti 8 kartus (nuo buvusio pradinio maksimalaus dydžio 25 MGL), nustatant, kad Įmoka gali būti skiriama iki 200 MGL²⁴.

²³ *Bikelis S.* Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės. Mokslinis tyrimas. Vilnius: Teisės institutas, 2010.

²⁴ 2017 m. rugpjūčio 30 d. Seime buvo užregistruotas Respublikos Prezidentės pateiktas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-1066, kuriuo siūloma pakelti baudžiamajame įstatyme nurodytus minimalius ir maksimalius baudos tiek fiziniams, tiek ir juridiniams asmenims dydžius už visas nusi-

IV. ĮMOKOS Į NUKENTĖJUSIŲ NUO NUSIKALTIMŲ ASMENŲ FONDAŲ DYDŽIO PARINKIMO TAISYKLĖS IR PRINCIPAI

Kaip jau minėta, BK 71 straipsnis nustato, kad teismas gali paskirti nuo 5 iki 25 MGL dydžio įmoką į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą. Įmoka turi būti sumokėta per teismo nustatytą terminą. Nei šis baudžiamojo įstatymo straipsnis, nei BK 67 straipsnis, reglamentuojantis baudžiamąsias poveikio priemones, nei kitos baudžiamojo įstatymo normos nenustato jokių šios priemonės dydžio parinkimo taisyklių. Iš esamo reglamentavimo matyti, kad įstatyme nustatytas tik minimalus ir maksimalus įmokos dydis. Todėl nėra aišku, į kokias aplinkybes turėtų atsižvelgti teismas, parinkdamas konkretų įmokos dydį.

Baudžiamojo kodekso komentare nurodoma, kad teismas, nustatydamas konkretų įmokos dydį, turi atsižvelgti „į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, kaltininko asmenybę (pavyzdžiui, sveikatos būklę, šeimyninę padėtį, išlaikytinių skaičių, užimtumą, gaunamas pajamas ir turtą ir pan.), skiriamų baudžiamojo poveikio priemonių skaičių ir kitas aplinkybes. Jeigu realus įmokos sumokėjimas dėl objektyvių arba subjektyvių aplinkybių yra ribotas (pavyzdžiui, kaltininkas neįgalus, ligotas, turi daug išlaikytinių ir pan.), tikslingiau paskirti kitą iš BK 67 straipsnyje numatytų baudžiamojo poveikio priemonių“²⁵. Tuo tarpu J. Levon disertacijoje, išanalizavus įmokos individualizavimo galimybes, palyginus šios priemonės skyrimą su bausmių skyrimu, daroma išvada, kad „individualizuodami skiriamą įmoką į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą teismai gali remtis BK 54 straipsnio 2 dalyje nustatytais bausmių individualizavimo taisyklėmis, tačiau šios taisyklės turi būti taikomos atsižvelgiant į šios baudžiamojo poveikio priemonės skyrimo konkretų pagrindą. Nepriklausomai nuo nagrinėjamos baudžiamojo poveikio priemonės skyrimo pagrindo, pastarąją individualizuojant reikėtų atsižvelgti ir į asmens turtingumą“²⁶. Kitų pasiūlymų, kaip galėtų būti individualizuojamas įmokos dydis, teisės mokslininkų tyrimuose nėra.

Nepaisant to, kad baudžiamojo įstatymo komentare dar 2004 m. aprašytos esminės aplinkybės, į kurias turėtų atsižvelgti teismai skirdami įmoką, tačiau, susipažinus su pastarųjų kelerių metų teismų praktika skiriant šią priemonę, galima daryti išvadą, kad

kalstamas veikas, taip pat padidinti įmokos į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą maksimalų dydį. Įstatymas įsigaliojo nuo 2017-10-06, o straipsnis buvo rengiamas dar nepateikus tokio projekto. Pažymėtina, kad minėtas įstatymo pakeitimas iš esmės atitinka pagrindines darbe keliamas idėjas. Plačiau žr.: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/59ff41c08d6a11e7a5e2b345b086d377>>.

²⁵ *Abramavičius A. ir kt.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004, p. 70–71.

²⁶ *Levon J.* Įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą kaip baudžiamojo poveikio priemonė. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2015.

teismai ne visada įvertina visas Įmokos dydžio parinkimui reikšmingas aplinkybes. Išanalizavus atsitiktine tvarka pasirinktus kelis šimtus 2014–2017 m. teismų nuosprendžių ir nutarčių, kuriose buvo skiriama Įmoka, matyti, kad daugiau nei pusėje visų teismų sprendimų teisėjai skirdami Įmoką visiškai nemotyvuoja nei jos parinkimo, nei konkretaus dydžio nustatymo. Paprastai tokiuose teismų sprendimuose apsiribojama konstatavimu, jog konkrečiam asmeniui skirtina atitinkamo dydžio Įmoka, plačiau neaiškinant nei kodėl būtent ši baudžiamojo poveikio priemonė parinkta, nei kodėl nustatytas atitinkamas jos dydis. Kiek daugiau nei penktadalyje teismų sprendimų paprastai apsiribojama tik gana deklaratyviu teiginiu, jog Įmoka skiriama, siekiant įgyvendinti baudmės paskirtį ir sulaikyti nuo nusikaltimų darymo. Taip pat panašiam kiekyje teismų sprendimų nurodoma, kad skiriant Įmoką ir nustatant jos dydį vertinamas nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdis ir laipsnis. Vis dėlto manytina, kad nors tokia motyvacija vertintina kiek palankiau nei jokių argumentų nepateikimas, tačiau tokių motyvų nurodymas nėra pakankamas ir pagrindžiantis būtinumą skirti šią baudžiamojo poveikio priemonę ar juo labiau nustatyti konkretų jos dydį.

Iš gana didelio kiekio analizuotų teismų sprendimų pavyko surasti tik kelis, kuriuose teismas įtikinamai, pagrįstai, motyvuotai parenka šią baudžiamojo poveikio priemonę bei nustato jos dydį. Pateiksime kelis pavyzdžius: „įvertinus inkriminuotų nusikaltimų trukmę, motyvus, turtinės žalos valstybei dydį, įtariamojo asmenybę (išsilavinęs, dirba, jau buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės), jam skiriama baudžiamojo poveikio priemonė – 20 MGL dydžio įmoka į nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondą“²⁷; „skiriama baudžiamojo poveikio priemonė sudarys kaltinamiesiems galimybę dar kartą įvertinti savo veiksmų pasekmes ir motyvuos ateityje elgtis atidžiai ir rūpestingai. Nustatydamas įmokos į nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondą dydį, teismas įvertina kaltinamųjų nusikalstamų veikų padarymo aplinkybes, jų sukeltas pasekmes, kaltinamuosius charakterizuojančius duomenis“²⁸.

Taigi apibendrinant išanalizuotą teismų praktiką, galima daryti išvadą, kad absoliuti dauguma teismų sprendimų, kuriais skiriama Įmoka, nėra motyvuoti arba tik iš dalies motyvuoti. Esant tokiai situacijai ne visada būna aišku, kodėl teismas parinko būtent šią baudžiamojo poveikio priemonę ar kodėl nustatė atitinkamą jos dydį. Dėl to Įmokos dydis dažniausiai nustatomas minimalus – 5 MGL, maždaug tris kartus mažiau atvejų, kai skiriama 10 MGL dydžio Įmoka. Tuo tarpu didesnė nei 10 MGL dydžio Įmoka skiriama itin retai, pavyzdžiui, pavyko surasti tik tris teismų sprendimus, kai buvo paskirta maksimali – 25 MGL dydžio Įmoka, dar keliolika kartų buvo nustatytas 20 MGL Įmokos dydis. Tokia teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad teismų sprendimų nemotyvuojimas lemia tai, kad beveik visais

²⁷ Šiaulių apylinkės teismo 2016-07-01 nutartis ikiteisminio tyrimo medžiagoje Nr. 02-2-00133-16.

²⁸ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016-07-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1542-576/2016.

atvejais parenkamas minimalus įmokos dydis. Be to, pastebėtina ir tai, kad didesnė nei 10 MGL įmoka paprastai buvo paskirta būtent motyvuotais teismų sprendimais. Taigi galima daryti išvadą, kad teismo sprendimo argumentacijos stoka yra tiesiogiai priežastiniu ryšiu susijusi su nustatomu įmokos dydžiu.

Sistemiškai aiškinant Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksą galima daryti išvadą, kad tiek teismo priimtas nuosprendis, tiek nutartis, patvirtinanti prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą paskiriant baudžiamojo poveikio priemonę, turi būti motyvuoti. Vadovaujantis BPK 305 straipsnio 1 dalies 4 punktu, baigiamajame teismo dokumente turi būti nurodyti bausmės, *baudžiamojo poveikio priemonės* ar auklėjamojo poveikio priemonės skyrimo motyvai. Taigi, viena vertus, akivaizdu, kad teismo nutartyje ar nuosprendyje bet kuri baudžiamojo poveikio priemonė turi būti skiriama motyvuotai, taip pat motyvuotai nustatomas ir jos dydis. Nagrinėjamu atveju motyvuotai turi būti nustatomas būtent įmokos dydis. Kita vertus, nei BPK, nei BK nėra jokios normos, nurodančios, kokios aplinkybės turi būti vertinamos ir į ką reikia atsižvelgti, teismui nustatant konkretų įmokos dydį. Autorių nuomone, tai gali būti pagrindinė priežastis, dėl kurios, skiriant įmoką ir nustatant jos dydį, paprastai nėra nurodomi jokie motyvai.

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, siekiant, kad teismas motyvuotai parinktų baudžiamojo poveikio priemonę ir nustatytų jos dydį, manytina, kad baudžiamajame įstatyme turėtų būti įtvirtintos aplinkybės, kurias reikėtų vertinti tiek parenkant konkrečią baudžiamojo poveikio priemonę, tiek nustatant jos dydį.

Pagal BK 67 straipsnio 1 dalį baudžiamojo poveikio priemonės turi padėti įgyvendinti bausmės paskirtį. Tai reiškia, kad savo esme ir prigimtimi jos labai artimos bausmei. Bausmės skyrimo pagrindai ir vertinamos aplinkybės nurodytos BK 54 straipsnio 2 dalyje. Šios aplinkybės vertinamos kiekvieną kartą skiriant bausmę, jų analizė teismui padeda parinkti tinkamiausią, teisingą, proporcingą ir pagrįstą bausmės rūšį ir jos dydį. Autorių nuomone, skiriant įmoką (ar ir kitas baudžiamojo poveikio priemones) bei nustatant įmokos dydį taip pat reikėtų vertinti BK 54 straipsnio 2 dalyje nurodytas aplinkybes. Manytina, kad šioje normoje aprašytos aplinkybės yra gana plačios, apima ir asmens turtinę padėtį, todėl įstatyme papildomai nurodyti dar ir kitas aplinkybes nėra tikslinga. Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, darytina išvada, kad atitinkamai turėtų būti pakeistas BK 71 straipsnis, jame pateikiant nuorodą į BK 54 straipsnio 2 dalį.

V. LAIKINO NUOSAVYBĖS TEISIŲ APRIBOJIMO TAIKYMO PRIELAIDOS SIEKIANT UŽTIKRINTI ĮMOKOS Į NUKENTĖJUSIŲ NUO NUSIKALTIMŲ ASMENŲ FONDAŲ MOKĖJIMĄ

Šiuo metu galiojančio BPK 151–153 straipsniai reglamentuoja laikino nuosavybės teisių apribojimo skyrimą. Laikinas nuosavybės teisių apribojimas laikomas procesine

prievartos priemone (BK XII skyrius). Pagal BPK 151 straipsnio 1 dalį minėta procesinė prievartos priemonė gali būti skiriama tik dviem atvejais – civiliniam ieškiniui ar galimam turto konfiskavimui užtikrinti.

Tiek teisinėje literatūroje, tiek teismų praktikoje pabrėžiama, kad laikinu nuosavybės teisių apribojimu yra varžoma Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta asmens teisė į nuosavybę. Dėl šios priežasties skiriama procesinė prievartos priemonė turi būti pagrįsta ir proporcinga asmens padarytam pažeidimui bei nevaržyti jo teisių daugiau nei būtina. Šiuo metu BPK įtvirtintų laikino nuosavybės teisių apribojimo skyrimo pagrindų logika tokia – minėta procesinė prievartos priemonė gali būti skiriama ikiteisminio tyrimo ar teismo bylos nagrinėjimo metu, jei yra pakankamai duomenų, įrodančių, kad asmens veiksmais buvo padaryta žala nukentėjusiesiems ar tretiesiems asmenims, arba asmuo dėl nusikalstamų veiksmų padarymo yra įgijęs uždraustos veikos įrankius, priemones ar rezultatą. Kitaip tariant, jau ikiteisminio tyrimo metu arba teismo bylos nagrinėjimo metu prokuroras ar teismas turi turėti pagrįstų duomenų apie asmens veiksmais padarytos žalos faktą, jos dydį, asmens neteisėtai įgytų daiktų kiekį, jų vertę ir pan. Minėtų subjektų sprendimas skirti laikiną nuosavybės teisių apribojimą negali iš esmės nukrypti nuo padarytos žalos dydžio ir neteisėtai įgytų daiktų kiekio (vertės).

Tuo tarpu įmokos skyrimo pagrindas ir įmokos dydis yra nustatomi tik baudžiamosios bylos nagrinėjimo baigiamosiose stadijose. Nei prokuroras, nei teismas dar ikiteisminio tyrimo ar bylos nagrinėjimo metu negali turėti išankstinių nuostatų apie įmokos skyrimo pagrindumą (o kartu ir bylos baigtį, nes įmoka negali būti skiriama su bausme) ar numatomą jos dydį. Kitu atveju būtų pažeidžiama asmens nekaltumo prezumpcija, proceso teisingumo, nešališkumo principai. Be to, kaip jau minėta ir ankstesnėse straipsnio dalyse, įmoka gali būti skiriama keliais pagrindais – atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, atleidus asmenį nuo bausmės ir paleidus asmenį lygtinai iš pataisos įstaigos. Asmens atleidimo nuo bausmės, baudžiamosios atsakomybės klausimas yra išsprendžiamas priimant teismo nuosprendį, o paleidimo lygtinai klausimas – teismo nutartimi. Taigi tik šių sprendimų priėmimo stadijoje teismas savo nuožiūra sprendžia, ar skirti įmoką, jei taip – kokio dydžio. Įmokos dydis yra nustatomas įvertinus nuteistojo finansinę padėtį, jo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą, atsižvelgus į teisingumo principą. Tai reiškia, kad įmokos dydis negali būti numatomas iš anksto.

Iš pateiktų duomenų matyti, kad šiuo metu BPK įtvirtinti laikino nuosavybės teisių apribojimo skyrimo pagrindai ir teisių apribojimo apimtys nustatymo principai iš esmės skiriasi nuo įmokos skyrimo pagrindų ir dydžio nustatymo taisyklių. Dėl šios priežasties būtų sunku įsivaizduoti, kokiais motyvais savo sprendimus skirti laikiną nuosavybės teisių apribojimą dėl numatomo įmokos skyrimo galėtų grįsti prokuroras ar teismas. Teismas ir prokuroras neturėtų taisyklių, kuriomis remiantis

dar ikiteisminio tyrimo metu ar teismo bylos nagrinėjimo metu galėtų nustatyti tikėtiną įmokos dydį ar jos taikymo pagrindo egzistavimą. Be to, dėl tų pačių priežasčių šiuo metu galiojantis BPK nenumato galimybės skirti laikiną nuosavybės teisių apribojimą, siekiant užtikrinti kitų galimų bausmių ar baudžiamojo poveikio priemonių vykdymą, pavyzdžiui, baudos sumokėjimą ar turtinės žalos atlyginimą ar pašalinimą.

Autorių nuomone, laikino nuosavybės teisių apribojimo taikymas nebūtų suderinamas su įmokos skyrimu ir dėl to, kad pagal BK 71 straipsnį skirdamas įmoką teismas nustato ir jos sumokėjimo terminą, per kurį asmuo gali savanoriškai sumokėti įmoką. Tuo atveju, jei būtų paskiriamas laikinas nuosavybės teisių apribojimas, laisvos nuteistojo valios aspektas būtų paneigiamas – įsiteisėjęs teismo sprendimas, kuriuo paskirta įmoka ir laikinas nuosavybės teisių apribojimas jos sumokėjimui užtikrinti, turėtų iš karto būti perduodami antstoliui, kuris įmokos sumą išieškotų iš nuteistojo turto ir praneštų teismui apie būtinybę panaikinti laikiną nuosavybės teisių apribojimą.

VI. ĮMOKOS Į NUKENTĖJUSIŲ NUO NUSIKALTIMŲ ASMENŲ FONDAŲ VYKDYMO KLAUSIMAI

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 342 straipsnio 4 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo 15 straipsnio nuostatos numato įmokos vykdymo tvarką. Teismas įsiteisėjusių sprendimų paskirti įmoką nuorašus išsiunčia Teisingumo ministerijai ar jos įgaliotai institucijai. Jeigu asmuo teismo nustatytu laiku savanoriškai nesumoka įmokos, Teisingumo ministerija ar jos įgaliota institucija kreipiasi į baudžiamojo poveikio priemonę paskyrusį pirmosios instancijos teismą su prašymu išduoti vykdomąjį raštą. Priverstinį įmokos vykdymą pagal teismo išduotą vykdomąjį raštą Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso tvarka vykdo antstoliai. BK 74 straipsnyje taip pat įtvirtinta, kad asmeniui, kuris vengia įvykdyti jam paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę (išskyrus turto konfiskavimą), teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali paskirti bausmę pagal šio kodekso 243 straipsnį (Vengimas atlikti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes arba baudžiamojo poveikio priemones).

Šiuo metu Teisingumo ministerija yra institucija, faktiškai atsakinga už įmokos vykdymo procesą. Tačiau svarstyтина, ar toks įmokos vykdymo būdas yra tinkamas ir efektyvus. Pirmiausia, Teisingumo ministerijos nuostatų²⁹ 7 punkte numatoma, kad Teisingumo ministerijos veiklos tikslai yra formuoti valstybės politiką tam

²⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 851 „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Žin., 1998, Nr. 63-1816.

tikrose srityse, įskaitant ir bausmių vykdymo sritį, ir organizuoti, koordinuoti bei kontroliuoti šios valstybės politikos įgyvendinimą. Atsižvelgiant į nurodytus tikslus, manytina, kad Teisingumo ministerija galėtų būti Įmokos vykdymą organizuojanti ir kontroliuojanti institucija, tačiau ne ją vykdančioji. Be to, jeigu Teisingumo ministerija yra bausmių vykdymo politiką formuojanti institucija, kyla pagrįstas klausimas, kas gali kontroliuoti pačios ministerijos veiksmus vykdamas teismų sprendimus, kuriais paskirta Įmoka. Kiti BPK 342 straipsnyje numatyti bausmių vykdymo subjektai yra pavaldūs aukštesnės grandies institucijoms, kurios yra atsakingos ir už šių subjektų atliekamų veiksmų kontrolę. Pažymėtina, kad daugumos bausmių vykdymo subjektų veiksmų kontrolė tenka pačiai Teisingumo ministerijai, pavyzdžiui, antstolių, Kalėjimų departamento ir jam pavaldžių įstaigų (probacijos tarnybų ir laisvės atėmimo vietų). Taigi, manytina, kad tokia išskirtinė situacija, kai vienos iš baudžiamojo poveikio priemonių vykdymą faktiškai atlieka aukščiausia pagal grandį valstybės institucija, kuri kartu formuoja ir bausmių vykdymo politiką, yra ydinga. Todėl, autorių nuomone, tikslinga apsvarstyti teisės aktuose numatytą galimybę Įmokos vykdymo funkciją perduoti Teisingumo ministerijos įgaliotai institucijai.

Kaip jau minėta ir anksčiau straipsnyje, Teisingumo ministerijos duomenimis, pastaraisiais metais teismai kasmet priima apie 1000 sprendimų, kuriais skiriama Įmoka, pavyzdžiui, 2014 metais Įmoka skirta 1068 kartus, 2015 – 1079 kartus, 2016 – 949 kartus. Vadinas, vidutiniškai per vieną darbo dieną teismų sprendimais Įmoka paskiriama 4 kartus. Įmokos sumokėjimo terminą nustato teismas savo nuožiūra, todėl laikas, per kurį asmuo gali savanoriškai sumokėti Įmoką, kiekvienu atveju gali skirtis. Dėl šios priežasties Įmokos administravimas pareikalauja nemažai žmogiškųjų išteklių, ypač tuo atveju, jei Įmoka nėra sumokama savanoriškai. Jei dėl Įmokos vykdymą administruojančios institucijos veiksmų Įmokos priverstinis vykdymas nepradedamas per BK 96 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose numatytus terminus, Įmokos vykdymas tampa nebeįmanomas dėl pasibaigusio apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senaties termino.

Kaip matyti iš Teisingumo ministerijos pateiktų duomenų, 2016 metais į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą surinkta Įmokų suma sudaro mažiau nei trečdalį tais metais išmokėtų kompensacijų pagal Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymą. Kita dalis (du trečdaliai) kompensacijų sumos finansuojama iš valstybės biudžeto.

Įmokos vykdymo administravimas šiuo metu nėra automatizuotas, t. y. nėra bendros sistemos, per kurią būtų vykdoma Įmoka ir užtikrinama jos vykdymo kontrolė. Pagrindinis Teisingumo ministerijos veiklos tikslas, kaip jau buvo minėta ir anksčiau, nėra bausmių ar baudžiamojo poveikio priemonių vykdymas, todėl, tikėtina, ministerija neturi pakankamai žmogiškųjų išteklių, kurie galėtų būti skiriami Įmokos vykdymo administravimui ir kontrolei. Dėl šių priežasčių manytina, kad, norint

pasiekti didesnę paskiriamų įmokų sumokėjimo ir nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą procentą, turėtų būti svarstomos naujos priemonės, kurias pasitelkęs bet kuris įmokos vykdymą administruojantis subjektas galėtų mažiausiais kaštais pasiekti geriausias rezultatus. Autorių nuomone, pavyzdžiui, naujomis įmokos vykdymo administravimo priemonėmis galėtų būti šiuo metu veikianti elektroninė administracinių baudų administravimo sistema, valdoma Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos.

Įmokos vykdymo schema yra labai panaši į administracinių baudų vykdymo tvarką naudojantis Valstybinės mokesčių inspekcijos valdoma informacine sistema. Administracinę baudą paskyręs subjektas suveda duomenis į Administracinių nusižengimų registrą. Šie duomenys apie paskirtą administracinę baudą – ją paskyrusį subjektą, baudos mokėtoją, dydį, jos sumokėjimo terminą, yra perduodami Valstybinei mokesčių inspekcijai. Šie duomenys susistemunami, todėl lengva kontroliuoti administracinių baudų mokėjimo terminus. Nesumokėjus administracinės baudos per paskirtą terminą, Valstybinė mokesčių inspekcija pradeda baudos priverstinį vykdymą, t. y. kreipiasi į antstolius. Tokia centralizuota sistema padeda taupyti valstybės institucijų administracinius kaštus, sumažina klaidos tikimybę, pavyzdžiui, senaties terminų praleidimą laiku neperdavus baudų išieškojimo antstoliui. Šie aspektai yra ypač svarbūs, kai reikia administruoti didelį kiekį sprendimų, kuriais paskirtos piniginės sankcijos.

Autorių nuomone, analogiškos sistemos sukūrimas ir naudojimas galėtų padėti surinkti didesnes įmokų sumas į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą. Teismai ir įmokos vykdymą administruojanti institucija galėtų keisti informaciją per informacinę sistemą, joje būtų susisteminta informacija apie paskirtas įmokas, jų mokėjimo terminus, todėl būtų lengviau kontroliuoti įmokų sumokėjimą, o nesumokėjus – laiku kreiptis į teismus dėl vykdomųjų raštų išdavimo, vėliau ir antstolius dėl priverstinio įmokos vykdymo.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Siekiant baudžiamosios politikos racionalumo ir teisinės technikos vienodumo, siūlytina atsakyti draudimo įmoką skirti kartu su bausme.

Įmokos, kaip baudžiamąjį poveikio priemonės, tikslai yra suderinami su juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės ypatumais, todėl tam tikrais atvejais įmoka galėtų būti taikoma juridiniam asmeniui, jį atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės. Šiam tikslui pasiekti turėtų būti keičiama BK 67 straipsnio 5 dalis, numatant, kad juridiniam asmeniui papildomai gali būti skiriama ir įmoka ir nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą.

Vertinant baudžiamąjį įstatymo vientisumą, taikomų baudžiamąjį poveikio

priemonių proporcingumą, siūloma proporcingai padidinti maksimalų įmokos dydį. Įvertinus esamą įmokos dydį ir baudos maksimalių dydžių didėjimo retrospektyvą, siūlytina maksimalų įmokos dydį padidinti 8 kartus, nustatant, kad įmoka gali būti skiriama nuo 5 iki 200 MGL (atitinkamai pakeičiant Baudžiamojo kodekso 71 straipsnį).

Skiriant įmoką bei nustatant jos dydį reikėtų įvertinti Baudžiamojo kodekso 54 straipsnio 2 dalyje nurodytas aplinkybes. Todėl siūloma pakeisti Baudžiamojo kodekso 71 straipsnį taip:

„71 straipsnis. Įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą

Teismas gali paskirti nuo 5 iki 200 MGL dydžio įmoką į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą. Įmoka skiriama vadovaujantis šio kodekso 54 straipsnio 2 dalyje nustatytomis taisyklėmis. Įmoka turi būti sumokėta per teismo nustatytą terminą.“

Laikino nuosavybės teisių apribojimo taikymas negali būti laikomas tinkama priemone užtikrinti įmokos į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą sumokėjimą. BPK įtvirtinti laikino nuosavybės teisių apribojimo skyrimo pagrindai ir teisių apribojimo apimtys nustatymo principai nėra suderinami su įmokos skyrimo pagrindų ir dydžio nustatymo taisyklėmis.

Teisingumo ministerija, kaip bausmių vykdymo politiką formuojanti institucija, neturėtų būti atsakinga už įmokos į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą vykdymą. Siūlytina šią funkciją perduoti Teisingumo ministerijai pavaldžiai institucijai, įmokos vykdymo kontrolę paliekant Teisingumo ministerijai. Taip pat svarstyтина dėl įmokos, kaip finansinės sankcijos, vykdymo priemonių, pasitelkiant informacines sistemas, sukūrimo. Remiantis gerąja kitų finansinių sankcijų Lietuvoje vykdymo praktika, šios priemonės padėtų sutaupyti įmokos vykdymą atliekančios institucijos kaštus ir, tikėtina, padidintų sumokamų ir išieškomų į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą lėšų procentą.

LITERATŪRA

I. Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968 // Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785 // Valstybės žinios, 2002-04-09, Nr. 37-1341.
3. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Patvirtintas 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994 // Valstybės žinios, 2002-07-19, Nr. 73-3084.
4. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo

- įstatymas. Patvirtintas 2005 m. birželio 30 d. įstatymu Nr. X-296 // Valstybės žinios, 2005-07-14, Nr. 85-3140.
5. Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Patvirtintas 2006 m. gruodžio 7 d. įstatymu Nr. X-963 // Valstybės žinios, 2006, Nr. 138-5267.
 6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 851 „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 63-1816.

II. Mokslinė literatūra

7. *Abramavičius A. ir kt.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004, p. 70–71.
8. *Bikelis S.* Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės. Mokslinis tyrimas. Vilnius: Teisės institutas, 2010.
9. *Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A.* Bausmės individualizavimo teisinės problemos. Baudžiamojo įstatymo normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė. Vilnius: Teisės institutas, 2008, p. 50.
10. *Drakšas R.* Baudžiamojo poveikio priemonės kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma // Teisė, 2004, Nr. 50, p. 26–36.
11. *Fedosiuk O.* Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla: optimalių kriterijų beišskant // Jurisprudencija, 2013, Nr. 20(1), p. 301–317.
12. *Levon J.* Įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą kaip baudžiamojo poveikio priemonė. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2015, p. 124.
13. *Soloveičikas D.* Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Lyginamieji aspektai. Vilnius: Justicija, 2006, p. 199.
14. *Šulija G.* Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Jurisprudencija, 2004, Nr. 52(44).

III. Kiti šaltiniai

15. Baudžiamojo kodekso 42, 60, 67, 129, 135 ir 138 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 72(1) ir 72(2) straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2006 m. rugpjūčio 10 d. Nr. XP-1592.
16. Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2010 m. gegužės 13 d., Nr. XIP-2069.

17. Baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123(1), 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 216, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228(1), 229, 230, 253(1), 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297 ir 308(1) straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68(1) ir 68(2) straipsniais bei 44 ir 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2010 m. spalio 10 d. Nr. 10-3638-02, 2010 m. spalio 15 d. Nr. XIP-2562, 2010 m. spalio 20 d. Nr. 10-3638-03.
18. Baudžiamojo kodekso 47, 272, 273, 281, 284 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 176(1) ir 273(1) straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2012 m. balandžio 24 d., Nr. 12-1054-02.

IV. Teismų praktika

19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-543/2009.
20. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. spalio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-363/2010.
21. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-379/2012.
22. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36-309-2012.
23. Šiaulių apylinkės teismo 2016-07-01 nutartis ikiteisminio tyrimo medžiagoje Nr. 02-2-00133-16.
24. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. liepos 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-790-295/2016.
25. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. liepos 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1542-576/2016.
26. Kauno apylinkės teismo 2017 m. sausio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-667/2016.
27. Kelmės rajono apylinkės teismo 2017 m. sausio 27 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-25-471/2017.

Dr. Darius PRANKA
Virginija GELŽINYTĖ
The Law Institute of Lithuania

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF CRIMINAL MEASURE - PAYMENT TO THE FUND FOR VICTIMS OF CRIME

Summary

Some problematic issues related to the Article 71 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, which regulates the criminal measure - Payment to the Fund for Victims of Crime (hereinafter referred to as the Payment), are analyzed in this article. The main objective of this article is to provide conclusions and suggestions that would contribute to the more effective imposing and enforcement of this criminal measure. According to this objective, the first part of the article concerns the specifics of applying the Payment together with other sentences. The possibility to impose the Payment to the legal persons is analyzed in the second part of the article. The next parts of the article summarize the information about the possible amount of the Payment, its proportionality comparing to the fine and the rules of determining the amount of the Payment. Finally, some problematic issues concerned with the enforcement of the Payment are analyzed in the last part of this article. At the end of article some suggestions to change or supplement the existing legal acts are made by the authors of the article.